

Mojca Novak

NEKATERE ZNAČILNOSTI KVALITETE ŽIVLJENJA MIGRANTOV V JUGOSLAVIJI

V članku poskuša avtorica odgovoriti na naslednji vprašanji: prvo je, ali je za anketirance višjega socialnega izvora bolj verjetna intenzivna prostorska mobilnost, in drugo, ali se vzorci kvalitete življenja razlikujejo po treh opazovanih podpopulacijah anketirancev: nemigrantov, regionalnih migrantov in imigrantov v Slovenijo. Po kazalcih socialnega izvora lahko sklepamo, da višji socialni izvor zagotavlja anketirancem prostorsko nemobilnost, ker imajo več možnosti za svojo socialno promocijo v rojstnem kraju. Vzorce kvalitete življenja migrantov pa v največji meri določajo kazalci gmotnega standarda in načina preživljanja prostega časa, vzorec kvalitete življenja nemigrantov pa kazalci socialnega izvora.

The article deals with the social origin and certain parameters of the quality of life of migrants in Yugoslavia and in Slovenia, separately. The research topic concerned can be highlighted as follows: first, intensive migration flows from the less developed to the more developed regions mostly because of looking for (better) jobs; and second, which parameters mostly determined the pattern of quality of life of each category of respondents analyzed, i.e., non-migrants, migrants in Slovenia and immigrants into Slovenia. Generally speaking, the outcome of analyses done lead us to the following conclusions. Social origin is an ambiguous parameter; on the one hand it pushes the respondents from the less developed regions to migrate more developed regions in order to find (better) jobs; on the other hand in the more developed regions it assures the respondent's social promotion in the birth place without migration. Regarding the aspect of the quality of life the outcomes show: first, the migrants' pattern is mostly determined by the parameters of material standard and the leisure time, and second, the non-migrants' pattern is mostly determined by the parameters of social origin.

kvaliteta življenja, migranti, prostorska mobilnost, socialni izvor

UVOD

Raziskovanje migrantov na različno dolge razdalje in kazalcev kvalitete njihovega življenja ter bivanja ne vključuje nujno le raziskovanja njihove prostorske in socialne mobilnosti, kot je to mogoče zaslediti n.pr. pri Savageu (Savage, 1988)¹ ali v "klasičnih" analizah socialne mobilnosti (n.pr. v primeru Jugoslavije Lazić, 1986, 1988; Sekulić, 1986) ali pa v "klasičnih" migracijskih študijah (Mežnarić, 1986). V odgovorjanju na vprašanje, kdo se priseljuje v Jugoslavijo, si je mogoče izbrati tudi drugačno raziskovalno pot od navedenih. S kombiniranjem informacij o socialnem izvoru migrantov, o njihovi migracijski izkušnji in o njihovi "socialni sliki", merjeni s kazalci kvalitete življenja, je mogoče prispevati k že zbranemu znanju o tem problemu. Na ta način lahko povežemo in primerjamo po eni strani (ne)migrantovo izvorno, emigrantsko situacijo, in njegovo

aktualno, imigrantsko situacijo, po drugi strani pa poskušamo ugotoviti, ali je migracijska (ne)izkušnja tista, ki vnaprej določa vzorec njegove kvalitete življenja.

Osnovni opornik tako začrtane obravnave problema je mogoče označiti z dvema ugotovitvama, in sicer, da tečejo (ekonomski) migracijski tokovi od manj razvitih k bolj razvitim regijam, zato ljudje migrirajo predvsem zaradi iskanja (boljše) zaposlitve. Tako lahko povsem utemeljeno domnevamo, da se ljudje odločajo za selitvene avanture zaradi nezadovoljstva s svojo kvaliteto življenja v izvornem okolju: z delovnimi razmerami, z razmerami bivanja, s socialnimi uslugami, z gmotnim standardom.

Navidezno najmočnejši migracijski tokovi v Jugoslaviji potekajo v smeri od manj razvitih regij proti Sloveniji, vendar pa so približno enako močni tokovi od manj razvitih k bolj razvitim regijam, od manj razvitih do bolj razvitih delov posamezne regije. Tako so po eni strani tudi regionalne migracije sestavni del migracij znotraj Jugoslavije, po drugi strani pa lahko ugotovimo podobnosti med kontingenti migrantov n.pr. v ožji Srbiji in Sloveniji, ali pa zaznamo posebnosti imigracij v Vojvodino, znanih kot državno organizirana priselitev prebivalcev, imenovanih kolonistov iz revnih predelov predvsem Črne gore ter Bosne in Hercegovine.

Tako se pred vsakim raziskovalcem razpre pahljača različnih smeri migriranja kot možnih raziskovalnih predmetov. In kot je že bilo omenjeno, četudi se zdi, da potekajo (so potekali) najbolj intenzivni migracijski tokovi od manj razvitih jugoslovanskih regij v Slovenijo, je ta smer preseljevanja na določen način "klasična". V njej in v njeni končni destinaciji, Sloveniji, je bilo pogosto "skrito" dvostopenjsko migriranje: prva stopnja je zajemala preselitev z nerazvitega podežolja v lokalna ali regionalna središča manj razvitih regij, druga stopnja pa izselitev v Slovenijo ali celo v katero od zahodnoevropskih držav.

Iz povedanega je mogoče skleniti, da osrednji interes ne bodo migranti med različnimi jugoslovanskimi regijami, temveč predvsem migranti v slovenski družbi, in sicer v medsebojni primerjavi: nemigranti, regionalni migranti in imigranti ter njihovi vzorci kvalitete življenja kot "socialne" slike. Pred poskusom odgovora na vprašanje, ali se dolžina migriranja (regionalno in medregionalno migriranje v primerjavi z nemigriranjem) povezuje s "socialno" sliko opazovanih agregacij anketirancev, bodo nanizane še informacije o migracijskih tokovih in socialni mobilnosti v Jugoslaviji. Poleg statističnih podatkov bodo glavni vir informacij in tudi predmet uporabljenih statističnih obdelav podatki iz raziskave "Stratifikacija in kvaliteta življenja", ki je bila leta 1987 izvedena na reprezentativnem vzorcu 2410 anketirancev po celotni Jugoslaviji.

POVOJNI MIGRACIJSKI TOKOVI V JUGOSLAVIJI

O prostorski mobilnosti je nemogoče razpravljati, ne da bi upoštevali migracijske tokove prebivalstva, ki so že klasična tema nekaj znanstvenih disciplin: demografije, ekonomije in sociologije. Očitno je sociologija migracij tista, ki poleg svojega teoretskega in analitskega aparata najbolj pogosto uporablja tudi ugotovitve prvih dveh. Večina dosedanjih del o notranjih migracijah prebivalstva Jugoslavije izhaja v glavnem iz demografije ter v opisovanju in napovedovanju migracijskih procesov bolj ali manj eksplicitno uporablja model privlačevanja in odbijanja (push/pull). Ti modeli pojasnjujejo migracije predvsem kot prazporeditev prebivalstva na medregionalni ravni, s katero se presežek delovne sile in visoka nezaposlenost emigrantske regije uravnovesi z imigracijo v regijo, ki ima nizko nezaposlenost, pomembne razlike v regionalni mobilnosti in nima dovolj delovne sile.

Po drugi svetovni vojni so se predvsem zaradi industrializacije migracijska gibanja v Jugoslaviji izredno pospešila. Njihova intenzivnost je razvidna iz podatka, da je v obdobju od leta 1948 do 1953 spremenilo bivališče okoli 250.000 ljudi na leto, od leta 1953 do 1961 pa dvakrat več - 500.000. V naslednjih letih so se ta gibanja delno upočasnila, čeprav so bila še vedno precej živahna. Podatki iz statističnih popisov prebivalstva kažejo, da so medregionalne migracije rasle hitreje kot celotno prebivalstvo; indeks prvega (osnova je leto 1953, izračun pa velja za leto 1971) je 165, drugega pa 153 (Mežnarič, 1986: 26-27).

V obdobju med 1953 in 1961 se je selilo največ prebivalcev iz Slovenije, Hrvaške, Vojvodine in ožje Srbije; največje skoke pa kažejo nerazvite regije. Iz teh podatkov lahko sklepamo na demografsko preobrazbo, za katero so značilne odprte populacije, izpostavljene migracijam. V tem obdobju je bil opravljen pomemben premik prebivalstva k mestnim središčem. Pri tem sta se pokazali dve temeljni značilnosti, in sicer, da se je sočasno z demografsko tranzicijo spremenila tudi profesionalna in ekonomska struktura prebivalstva in da so se demografske razlike povečale. Slovenija je tako začela kazati znake demografskega umiranja, pojavil se je migracijski pribitek, struktura prebivalstva pa je pridobivala značilnosti mestnega in industrijskega prebivalstva. Na drugi strani pa se reprodukcija in struktura prebivalstva v Bosni in Hercegovini, Makedoniji, južni Srbiji in Črni gori nista bistveno spremenili. V začetku 60.let so se tako povečale razlike med razvitimi in nerazvitimi regijami, in to se je kazalo tudi v pospešeni rasti naravnega prirastka in prenaseljenosti v nerazvitih regijah ter v povečani regionalni mobilnosti med manjšimi centri (ibid: 33)².

V celotnem povojnem obdobju se je v Slovenijo največ ljudi priselilo (rangirano) iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine, ožje Srbije, manj pa iz Vojvodine, Makedonije, Kosova in Črne gore (ibid: 73). Da se je tok priseljencev umiril konec 70.let oz. v začetku 80.let, dovolj zgovorno kažejo statistični podatki o deležu "izjavljenih" Slovencev v popisih prebivalstva od leta 1953 do leta 1981, potrjujejo pa jih tudi rezultati več raziskav o kvaliteti življenja v Sloveniji. Po prvih je leta 1953 96.5% prebivalcev Slovenije izjavilo, da so Slovenci, leta 1961 95.7%, leta 1971 94.0% in leta 1981 90.5% (Statistični letopis, 1989: 73); po drugih pa je delež priseljenih anketirancev v treh obdobjih zajemanja podatkov (1984, 1987, 1991) konstanten - 9.5%.

SOCIALNA STRUKTURA MIGRANTOV

Nekatere demografske značilnosti migrantov

Te zvečina statistične informacije o jugoslovanskih migracijah lahko dopolnimo z rezultati raziskave o kvaliteti življenja (Pešec v Rus et al, 1988). Utrdijo nas v prepričanju, da vsak tretji Jugoslovčan ne biva v svojem rojstnem kraju po 15.letu starosti in da se je vsak deseti priselil v sedanji kraj bivanja iz druge regije. Na splošno pa lahko celotnemu kontingentu migrantov pripišemo 8/10 regionalne in 2/10 medregionalne mobilnosti.

Za merjenje migracijskega statusa oz. dolžine prostorske mobilnosti anketirancev, zajetih v omenjeno raziskavo, uporabljamo spremenljivko z imenom SELITVE, ima pa 3 vrednosti: 1 - anketiranec v času anketiranja biva v rojstnem kraju ali pa se je v ta kraj priselil do svojega 15.leta in zato ga štejemo za prostorsko nemobilnega; 2 - anketiranec se je v kraj bivanja priselil iz drugega kraja v isti regiji in ga zato štejemo kot regionalno mobilnega; 3 - anketiranec se je v kraj bivanja priselil iz druge regije in ga zato štejemo kot medregionalno mobilnega.

Statistični podatki potrjujejo že navedene ugotovitve, da najmanj razvite jugoslovanske regije beležijo največje izselitve prebivalcev (negativni selitveni saldo),

razvite pa pritek le-teh (pozitivni selitveni saldo). Hkrati pa lahko po tabeli (Tabela 1.) ugotovimo, da imata ožja Srbija kot polrazvita regija in Slovenija kot razvita regija podobna razmerja med različnimi kontingenti (ne)migrantov in prav tako enako visok (pozitivni) selitveni saldo. Skratka, tudi rezultati raziskave o kvaliteti življenja potrjujejo, da imigracijska zanimivost posamezne regije raste z njeno ekonomsko razvitostjo. Zato je mogoče "navidezno" anomalijo Črne gore pripisati značilnostim vzorca anketirancev, ne pa tudi Vojvodine; ta je bila po drugi svetovni vojni zaradi izselitve prebivalcev nemške etnične pripadnosti državno načrtno poseljena s kolonisti iz revnih predelov Črne gore ter Bosne in Hercegovine.

Tabela 1: Struktura regionalnih in medregionalnih selitev

REGIJA	Nemigranti	Migranti	Imigranti	SALDO*
Bosna in Hercegovina	73.3	22.3	4.4	-10.6
Črna gora	63.0	25.0	12.0	-14.0
Hrvaška	67.5	22.9	9.6	4.3
Kosovo	76.2	22.7	1.1	-7.2
Makedonija	71.5	21.0	7.5	2.3
Slovenija	62.9	27.8	9.3	5.6
Ožja Srbija	60.0	31.4	8.6	5.8
Vojvodina	69.8	8.9	21.3	17.5
Jugoslavija	66.5	24.2	9.3	

* "Saldo": razlike med rojenimi in stalno bivaječimi v posamezni regiji v %, izračunane po podatkih iz "Statističnega godišnjaka Jugoslavije 1987", str.455.

Ko poskušamo skicirati socialno karto selilcev po Jugoslaviji, si lahko prav tako postavimo vprašanje o predvideni spremembi profesionalne strukture prebivalstva in o tem, ali so te spremembe posebej opazne pri migracijskih agregacijah prebivalstva. V ta namen si je dobro priklicati v spomin še eno pomembno ugotovitev Silve Mežnarič, in sicer njen odgovor na vprašanje, ali so imigranti v Sloveniji res manj izobraženi in manj poklicno kvalificirani kot avtohtono prebivalstvo. Da bi lahko odgovorila na postavljeno vprašanje, je avtorica primerjala izobrazbeno in poklicno kvalifikacijsko strukturo imigrantov v Slovenijo in avtohtonega prebivalstva po podatkih iz popisa prebivalstva leta 1981. Kaj je ugotovila? V priseljeni populaciji je relativno nekaj več ljudi z nižjo izobrazbo, prav tako pa tudi relativno nekaj več z visoko izobrazbo. Ti ugotovitvi pa se nikakor ne ujemata z uveljavljenim mnenjem o nižji izobrazbeni strukturi imigrantov (ibid: 72, 74)³, povežemo pa jih lahko z nekaterimi drugimi podatki (Tabela 2.), ki jasno kažejo še posebej na prostorsko mobilnost dveh izobrazbenih agregacij anketirancev: tistih z nižjo in tistih z višjo izobrazbo.

Izobrazbo anketirancev smo merili s spremenljivko IANK (očetovo z IOCE, materino z IMATI, partnerjevo z IPART), ima pa 9 vrednosti: 1 - ni hodil/a v šolo; 2 - opravil/a največ 4 razrede osnovne šole; 3 - opravil/a največ 7 razredov osnovne šole; 4 - dokončana osnovna šola; 5 - dokončana 3-letna strokovna šola; 5 - dokončana srednja šola; 6 - dokončana višja šola; 7 - dokončana visoka šola; 9 - dosežena akademska stopnja. Pri spremenljivki IPART je pomen vseh naštetih vrednosti pomaknjen za eno vrednost navzgor, saj ima vrednost 1 modaliteta "nima partnerja".

Pri analizi strukture pa smo si pomagali tudi z merjenjem anketirančevega delovnega statusa, in sicer ob pomoči spremenljivke DELST (enako tudi očetovega in materinega); ta ima 4 vrednosti: 1 - poslovođa, delavec v svobodnem poklicu, strokovnjak v proizvodnji ali administraciji, vodstveni delavec, direktor, profesionalni politik; 2 - kmetovalec, uslužbenec z nižjo ali srednjo izobrazbo, obrtnik, tehnik; 3 - vsi manualni delavci od nekvalificiranih do visoko kvalificiranih; 4 - neaktivni: študentje, gospodinje, upokoјenci, brezposelni.

Tabela 2.: Nekaterе demografske značilnosti migrantov po Jugoslaviji (vrstični %)

	SELILCI			SELITEV ZARADI ZAPOSLOTITVE
	Nemigranti	Migranti	Imigranti	
SPOL				
Ženski	61.0	29.4	9.6	18.1
Moški	73.0	18.4	8.6	33.9
STAROST				
15-24 let	85.1	8.4	6.5	7.1
25-34 let	76.9	16.7	6.4	17.0
35-44 let	58.6	30.2	11.2	22.4
45-54 let	58.5	32.3	10.2	31.6
55-75 let	52.3	36.1	11.6	30.8
IZOBRAZBA				
Osnovna šola				
Nedokončana	59.0	30.8	10.2	22.7
Dokončana	66.7	22.8	10.5	25.9
Poklicna	65.6	26.7	7.7	27.1
Srednja	76.0	17.1	6.9	19.2
Višja in več	58.9	29.0	12.1	27.8
DELOVNI STATUS				
Strokovnjak	55.6	33.6	10.8	27.0
Nemanualni	68.7	22.5	8.8	26.2
Manualni	65.2	24.1	10.7	34.9
REGIJE*				
Nerazvite	71.7	22.3	6.0	25.7
Polrazvita	59.5	31.7	8.8	28.6
Razvite	67.2	21.2	11.6	20.3
Slovenija	63.1	27.7	9.2	18.0

* Regije: nerazvite - Bosna in Hercegovina, Črna gora, Kosovo in Makedonija; polrazvite - ožja Srbija; razvite - Hrvaška, Slovenija, Vojvodina.

Med razlogi prostorske mobilnosti je iskanje zaposlitve najbolj pomemben razlog, vendar različno za posamezne agregacije anketirancev. Pri opazovanju povezanosti prostorske mobilnosti in anketirančeve izobrazbe ter delovnega statusa lahko ugotovimo, da so najmanj mobilni srednji izobrazbeni ešaloni. Ti pa so tudi tisti, ki so se selili manj pogosto kot druge agregacije anketirancev, da bi si našli (boljšo) zaposlitev. In čeprav so

selitve bolj domena mlajših, bi po predstavljenih podatkih sklepali o ravno nasprotnem. Vendar pa je to nasprotje le navidezno in ga je mogoče pojasniti s tem, da gre za agregacije, ki so se selile pred desetletji, v obdobju izrazitih migriranj po Jugoslaviji. Stanje v času anketiranja pa ustreza že navedeni ugotovitvi demografov o umiritvi imigracijskih tokov predvsem v bolj razvitih regijah (Mežnarić, 1986). Za zdaj dopuščajo samo referenčne informacije (Lazić, 1987, 1988; Sekulić, 1986) domnevo o ugodnejših pogojih poklicne (in prav tako socialne) rekrutacije potomcev nemanualnih socio-profesionalnih agregacij. Posledica tega dejstva pa je tudi večja možnost zagotavljanja socialne in profesionalne promocije v rojstnem kraju. Z zadnjo postavko pa smo že neposredno trčili tudi v tisti sklop informacij, ki se nanašajo na migrantov socialni izvor.

Socialni izvor migrantov

Raziskovanje socialnega izvora različnih socialnih agregacij je mogoče zastaviti visoko in ugotavljati značilnosti vertikalne medgeneracijske ali samo generacijske mobilnosti; lahko pa je manj ambiciozno, kot bo v našem primeru, in je jedro raziskovalnega interesa samo socialni izvor analiziranih agregacij in povezava teh kazalcev s kazalci drugih zanimivih razsežnosti. Toda pred uresnitvijo tega namena je pametno opozoriti na nekatere empirične ugotovitve o procesih socialne mobilnosti v Jugoslaviji.

Analize so pokazale, da se tudi socialistični družbeni sistemi - kot družbe deklariranega izenačevanja - niso mogli izogniti težnjam po ohranitvi socialnega razlikovanja. V predsocijalističnem obdobju so vrhnji družbeni sloji s spremembo političnega sistema resda izgubili svojo družbeno moč, njihovo mesto pa so prevzele nove politične elite, toda procesi reprodukcije temeljnih družbenih agregacij so povečini ostali neokrnjeni. Njihov neposredni izraz je visoka stopnja samorekrutacije/ samoreprodukcije, po kateri imajo otroci velikokrat enak socialni položaj kot njihovi očetje. To pa kaže na medgeneracijsko zapiranje socialnih agregacij, kar pomeni, da pozicija, s katere nekdo začne svojo delovno kariero in socialno promocijo, pomembno določa njegov družbeni položaj. To pomeni, da se socialne agregacije jasno razlikujejo, prehod iz ene v drugo - tranzicija - pa je sistemsko blokiran (z regulatorji)⁴. Vse slabša strukturna mobilnost kot rezultat vse manj intenzivnih strukturnih sprememb sistema in kot osnovni generator socialne vertikalne mobilnosti se obrne v svoje nasprotje, v pospeševalca medgeneracijske in generacijske imobilnosti, zapiranja (Lazić, 1988: 105-106).

Kaj so pokazale bolj podrobne analize strukturne rekrutacije v posamezne socialne agregacije (Sekulić, 1986)? Analize kažejo na razmeroma jasno izdvajanje treh agregacij, ki jih lahko klasificiramo kot kmete, manualne in nemanualne delavce. V vsaki agregaciji so sicer precejšnje razlike, vendar ne večje kot med njimi. Industrializacija in deagrarizacija, ki pomembno spreminjata socio-profesionalno strukturo v smislu hitrejšega napolnjevanja zgornjih ešalonov, povzročata in pospešujeta vertikalno mobilnost k vrhu, to je relativno razpršeno rekrutacijo v nemanualne agregacije (Massey et al, 1991: 115-117). Mobilnost v smeri socialnega dna pa je redka in kaže na precejšnjo zaprtost sistema mobilnosti. Zato Sekulić v teoretskem in analitskem aparatu socialne stratifikacije trdi, da je vertikalna socialna mobilnost (na Hrvaškem) strukturne, manj pa cirkulacijske narave (Sekulić, 1986). Iz tega sledi sklep, da je vsako blokiranje strukturnih sprememb (v smislu industrializacije in deagrarizacije) blokiranje vertikalne socialne mobilnosti in zato posledično jačanje procesov samorekrutacije ali pa vsaj upočasnitev prehoda manualnih delavcev v nemanualne socio-profesionalne kategorije; v gospodarsko bolj

razvitih predelih Jugoslavije pa se že opaža izčrpavanje strukturalnih sprememb kot motorja vertikalne socialne mobilnosti (Lazić, 1987: 91).

Nizanje uvodnih informacij o procesih socialne mobilnosti v Jugoslaviji je bilo potrebno, da bi lahko odgovorili na vprašanje, kdo se je selil - upošteva socialni izvor (delovni status staršev) in kako daleč (v regiji, med regijami). Brez posebnega razlikovanja med migranti po regijah, torej ob upoštevanju vseh anketirancev v raziskavi, ki je vir podatkov, je mogoče skleniti, da se medregionalno najbolj pogosto selijo anketiranci z neaktivnimi starši (Tabela 3.). Slika socialnega izvora (delovni status staršev) regionalno mobilnih anketirancev je nekoliko bolj razgibana: najbolj pogosto so se selili anketiranci z očetom z nemanualnim poklicem in z neaktivno materjo, najmanj pogosto pa anketiranci s starši strokovnjaki oz. s starši z najvišjim delovnim statusom (vrednost spremenljivke DELST=1).

Tabela 3: Socialni izvor migrantov po Jugoslaviji, merjen z delovnim statusom staršev (vrstični %)

DELOVNI STATUS STARŠEV	MOBILNI	
	REGIONALNO	MEDREGIONALNO
Oče-opravlja strokovno delo	27.1	6.7
Nemanualno delo	41.1	9.2
Manualno delo	35.2	8.5
Neaktiven	36.8	17.4
Mati-opravlja strokovno delo	20.1	6.9
Nemanualno delo	27.4	2.2
Manualno delo	28.9	6.8
Neaktivna	41.1	10.4

Anketirancev socialni izvor in dolžino njegovega migriranja lahko primerjamo tudi ob upoštevanju povprečne višine izobrazbe njegovih staršev (z uporabo aritmetične sredine kot mere centralne tendence - tabela 4). Pri tem pa ne smemo spregledati, da navedene vrednosti niso povprečno število let izobraževanja, temveč vrednosti spremenljivk, s katerimi označujemo posamezne stopnje formalne izobrazbe. Tako povprečna izobrazba staršev zavzema vrednosti med največ končanimi 4 razredi osnovne šole (vrednost 2) in dokončano 3-letno strokovno šolo (vrednost 5) oz. pri anketirancu dokončano srednjo šolo (vrednost 6).

Ob umestitvi anketirančevega socialnega izvora med sklope opazovanih regij (nerazvite, polrazvite in razvite regije ter Slovenija) in dolžino njegovega migriranja (prostorsko nemobilen, regionalno in medregionalno mobilni) ugotovimo, da višji socialni izvor zagotavlja prostorsko nemobilnost. Skratka, le-ta daje večje možnosti dostopa do promocijskih kanalov v rojstnem kraju kot pa nižji.

Tabela 4: Povprečna izobrazba posameznih migracijskih agregacij anketirancev in njihovih staršev glede na izvorno regijo

Regije	Nerazvite	Polrazvita	Razvite	Slovenija
Višina izobrazbe				
Prostorsko nemobilni				
Anketiranec	5.0	4.9	5.2	5.3
Oče	3.9	3.8	4.4	4.8
Mati	2.6	2.7	3.5	4.1
Regionalno mobilni				
Anketiranec	4.5	4.8	5.2	5.2
Oče	2.9	3.0	3.7	4.6
Mati	1.9	2.0	3.0	3.4
Medregionalno mobilni				
Anketiranec	5.5	4.8	5.0	5.2
Oče	4.4	3.7	3.6	4.2
Mati	2.9	2.3	2.4	2.9

KVALITETA ŽIVLJENJA MIGRANTOV

Iz dosedanje analize je mogoče izluščiti dve ugotovitvi, in sicer:

- prva, ljudje se selijo najbolj pogosto zaradi iskanja (boljše) zaposlitve, zato je smer migriranja od manj razvitih k bolj razvitim predelom oz. regijam,
- druga, višji socialni izvor omogoča ljudem socialno promocijo v njihovem izvornem okolju, zato prej emigrirajo tisti, ki imajo težavnejši dostop do teh kanalov⁵.

Izhajajoč iz navedenih ugotovitev in ob osredotočanju na Slovenijo kot opazovano regijo lahko postavimo naslednji dve vprašanji in v nadaljevanju nanju tudi poskušamo odgovoriti:

- prvo, ali je mogoče ugotoviti povezanost med dolžino migriranja in kvaliteto življenja, merjeno z izbranimi kazalci, in
- drugo, ali se rezultati analize, iz katere lahko sklepamo na vzorec kvalitete življenja, razlikujejo med različnimi migracijskimi agregacijami anketirancev.

Vendar pa nas v napovedanem postopku ne bo zanimalo uokvirjanje kvalitete življenja v smislu, kdo ima česa več ali kdo ima česa manj, temveč v smislu, katere komponente so dovolj pomembne, da jih lahko zložimo v sestavljenko, ki jo lahko poimenujemo ne/migrantova slika življenja in bivanja. Ta rezultat bomo poskušali doseči z izbiro ustreznih spremenljivk in z vključitvijo le-teh v bivariatne in multivariatno statistično analizo.

Izbira spremenljivk in statističnih metod analize

Izbrane in v statistične analize vključene spremenljivke se nanašajo na tale področja kvalitete življenja: primarna in lastna družina, družbena in politična moč, materialni standard in različni načini preživljanja prostega časa. V nadaljevanju bodo posebej opisane samo tiste spremenljivke, ki še niso bile predstavljene.

Področje primarne in lastne družine popisujemo s spremenljivkami o izobrazbi anketiranca, obeh staršev in partnerja (že opisane) ter o velikosti kraja bivanja.

Stopnjo urbanizacije kraja bivanja oz. njegovo velikost označujemo z imenom URBAN, spremenljivka pa ima 5 vrednosti, in sicer: 1 - vas, podeželje; 2 - mesto, ki ni občinsko središče; 3 - občinsko središče; 4 - regionalno središče; 5 - republiško oz. pokrajinsko središče.

Področje družbene in politične moči popisujemo s spremenljivkami o kmetovanju, poziciji v delovni hierarhiji, članstvu in funkciji v (bivši) Zvezi komunistov in sindikatih.

Ukvarjanje in preživljanje s kmetijstvom označujemo z imenom V168B, spremenljivka pa ima 3 vrednosti: 1 - se ne ukvarja s kmetijstvom, 2 - se ne preživlja samo s kmetijstvom, 3 - preživlja se samo s kmetijstvom.

Zasedanje vodilnega ali vodstvenega položaja označujemo z imenom V173D, spremenljivka pa ima 4 vrednosti: 1 - ni zaposlen, 2 - nima niti vodstvenega niti vodilnega položaja, 3 - ima vodstveni položaj, 4 - ima vodilni položaj.

Članstvo v Zvezi komunistov označujemo z imenom V223B, spremenljivka pa ima 3 vrednosti: 1 - ni član, 2 - je član, 3 - ima tudi funkcijo.

Članstvo v Zvezi sindikatov označujemo z imenom SIND, spremenljivka pa ima 4 vrednosti: 1 - ni član, 2 - je član, 3 - ima tudi funkcijo v osnovni organizaciji, 4 - ima funkcijo nad ravni osnovne organizacije.

Področje gmotnega standarda popisujemo s stanovanjskim statusom in opremljenostjo stanovanja s stanovanjsko opremo, gospodinjstvi in glasbenimi aparati, lastništvom avtomobila in večjega števila knjig ter potovanjem med počitnicami.

Stanovanjski status označujemo z imenom STANLAST, spremenljivka pa ima 2 vrednosti: anketiranec biva v 1 - zasebnem, 2 - družbenem stanovanju.

Opremljenost stanovanja s centralnim ogrevanjem označujemo z imenom V25F, opremljenost s telefonskim priključkom pa z imenom V28, obe spremenljivki imata 2 vrednosti: 1 - ne, 2 - da.

Lastništvo počitniške hišice ali prikolice označujemo z imenom V213, spremenljivka pa ima 2 vrednosti: 1 - ne, 2 - da.

Lastništvo osebnega avtomobila označujemo z imenom AVTO, spremenljivka pa ima 3 vrednosti: 1 - nima, 2 - ima v vrednosti 2 leti stare Zastave 101, 3 - ima v vrednosti, ki je večja kot vrednost 2 leti stare Zastave 101.

Obseg anketirančevega knjižnega fonda označujemo z imenom KNJIGE, spremenljivka pa ima 3 vrednosti: 1 - nima nobene knjige, 2 - ima do 50 knjig, 3 - ima več kot 50 knjig.

Standard opremljenosti gospodinjstva z naslednjimi gospodinjstvi aparati: električnim ali plinskim štedilnikom, hladilnikom, pralnim strojem, zamrzovalnikom, pomivalnim strojem in mikrovalovno pečico označujemo z imenom STANDGSP. Spremenljivka ima 5 vrednosti: 1 - gospodinjstvo nima nobenega od naštetih aparatov, zato je neopremljeno; 2 - gospodinjstvo ima vsaj enega od naštetih aparatov, zato je podstandardno opremljeno; 3 - gospodinjstvo ima štedilnik, pralni stroj ter hladilnik ali zamrzovalnik, zato je standardno opremljeno; 4 - gospodinjstvo ima vse aparate, našete pri vrednosti 3, zato je visoko standardno opremljeno; 5 - gospodinjstvo ima vse aparate, našete pri vrednosti 4, prav tako pa še pomivalni stroj in/ali mikrovalovno pečico, zato je nadstandardno opremljeno.

Lastništvo predmetov zabavne elektronike: črbo-beli TV sprejemnik, barvni TV sprejemnik, glasbeni stolp, video naprava za TV in osebni računalnik označujemo z imenom ELEKT. Spremenljivka ima 4 vrednosti: 0 - lastništvo nobenega od naštetih

predmetov; 1 - lastništvo črno-belega TV sprejemnika; 2 - lastništvo barvnega TV sprejemnika; 3 - lastništvo še drugih predmetov poleg TV sprejemnika.

Preživljanje počitnic označujemo z imenom V217B, spremenljivka pa ima 3 vrednosti: anketiraneec je v zadnjih 12 mesecih preživel počitnice 1 - doma, 2 - na potovanju po Jugoslaviji, 3 - na potovanju po tujini.

Različne načine preživljanja prostega časa označujemo z naslednjimi imeni: obiskovanje gledališč, koncertov in razstav z V21806, obiskovanje gostiln z V21808, branje strokovne literature z V21810 in leposlovne literature z V21812, obiskovanje prijateljev in znancev z V21817, ljubiteljsko umetniško ustvarjanje z V21822, spremljanje televizijskih programov z V21824 in ukvarjanje s športno rekreacijo z V21825. Vse našete spremenljivke imajo 3 vrednosti: 1 - se ne ukvarja z navedeno aktivnostjo, 2 - včasih se ukvarja z navedeno aktivnostjo, 3 - pogosto se ukvarja z navedeno aktivnostjo.

Vse v analizo vključene spremenljivke imajo ordinalno skalo. Izbrane so bile iz večje množice ustreznih spremenljivk, merilo izbire pa je bilo njihova medsebojna linearna povezanost, merjena s Pearsonovim korelacijskim koeficientom. Za ugotavljanje povezanosti med zgoraj navedenimi spremenljivkami so bile uporabljene naslednje statistične metode: analiza poprečne vrednosti kot mera centralne tendence in analiza korelacije z uporabo Pearsonovega korelacijskega koeficienta (Petz, 1985); kot multivariatna metoda pa faktorska analiza s Kaiserjevo normalizacijo spremenljivk. Faktorji so bili tu ekstrahirani po metodi glavnih komponent in poševno-kotno rotirani po metodi OBLIMIN (Košmelj, 1986). Vse analize so bile vedno opravljene ločeno na podatkih treh podpopulacij anketirancev: nemigrantov, regionalnih migrantov in medregionalnih migrantov - imigrantov.

Z ločeno analizo podatkov na treh podpopulacijah anketirancev bomo preverili, ali ima kazalec dolžine migriranja kakšen učinek na kompozicijo kazalcev v faktorje kot vzorce kvalitete življenja teh podpopulacij.

Centralne tendence v kvaliteti življenja

Iz slike, ki nam jo ponujajo povprečne vrednosti v analizo vključenih spremenljivk (Tabela 5.), je mogoče sklepati predvsem na te razlike in podobnosti med migranti na različne razdalje. Imigranti bivajo v večjih krajih kot nemigranti; bolj pogosto so člani politične organizacije (v našem primeru bivše Zveze komunistov), zaradi česar bi bilo mogoče sklepati, da bolj pogosto uporabljajo kanale politične moči kot promocijske kanale; imajo boljši materialni standard - tako je mogoče sklepati po kazalcih, kot so lastništvo avtomobila in standard opremljenosti gospodinjstva - in slabšega glede na kazalce, kot so stanovanjski status in preživljanje počitnic na potovanju. Prosti čas kot področje imigrantove kvalitete življenja je manj "razgiban" kot pri drugih dveh agregacijah anketirancev, posebno če smo pozorni na nekatere njegove kazalce, kot so obiskovanje koncertov, gledališč in razstav, prebiranje leposlovne literature in športna rekreacija. Slika pa se spremeni, ko smo osredotočeni na kazalce, kot sta gledanje televizijskih programov in prebiranje strokovne literature.

Migranti po Sloveniji (regionalni migranti) pa so agregacija, ki se po rezultatih opravljene analize obnaša "netipično": pogosto je v slabšem ali enakem položaju kot drugi dve, bolj redko pa v boljšem (le partner ima v povprečju višjo izobrazbo kot v primeru nemigrantov in imigrantov).

Povezanost kvalitete življenja z dolžino migriranja

Ob pregledu povezanosti med spremenljivko, s katero merimo dolžino migriranja, in spremenljivkami, s katerimi merimo različne kazalce kvalitete življenja, ugotovimo, da so asociacije brez izjeme šibke (Tabela 6.). V opozarjanju na posamezne zveze se bomo osredotočali le na tiste, kjer je vrednost Pearsonovega korelacijskega koeficienta večja od +/- 0.10.

Tabela 5: Poprečna vrednost spremenljivk kot mera centralne tendence kazalcev kvalitete življenja na podatkih opazovanih podpopulacij anketirancev

Spremenljivke	Nemigranti	Migranti	Imigranti
Velikost kraja	2.5	2.0	2.7
Izobrazba - partner	3.5	5.2	5.0
Družbena moč			
- kmetuje	1.3	1.3	1.1
- vodstveni položaj	1.6	1.6	1.9
- članstvo, funkcija			
v Zvezi komunistov	1.2	1.2	1.4
v sindikatih	1.5	1.5	1.5
Materialni standard			
- stanovanjski status	1.7	1.7	1.4
- v stanovanju je			
central.ogrevanje	1.7	1.7	1.6
telefon	1.6	1.6	1.7
- počitniška hišica	1.1	1.1	1.0
- avto	1.8	2.0	2.0
- gospodinj.aparati	3.8	3.7	3.9
- potovanja	1.9	1.7	1.8
Načini preživljanja prostega časa			
- obiskuje			
koncerte in drugo	1.5	1.4	1.4
gostilne	1.6	1.4	1.4
prijatelje, znance	2.1	2.0	2.1
- bere knjige			
strokovne	1.7	1.7	1.8
leposlovne	2.1	2.1	2.0
- ustvarja	1.2	1.2	1.2
- gleda televizijo	2.4	2.5	2.5
- športna rekreacija	1.6	1.3	1.5

Med pomembnimi asociacijami spremenljivke, s katero merimo dolžino migriranja, si je dobro zapomniti oba sklopa odvisnosti, negativnih in pozitivnih. Med negativnimi so pomembne odvisnosti s spremenljivkami, s katerimi merimo izobrazbo staršev (IOCE, IMATI), kmetovanje (V186B), stanovanjski status (STANLAST), lastništvo počitniške hišice in prikolice (V213), preživljanje počitnic na potovanju (V217B) ter preživljanje prostega časa z obiskovanjem gostiln (V21808) ter ukvarjanjem s športno rekreacijo

(v21825). Med pozitivnimi odvisnostmi pa so pomembne odvisnosti s tistimi spremenljivkami, s katerimi merimo partnerjevo izobrazbo (IPART), pozicijo v delovni hierarhiji (V173D), članstvo in funkcijo v (bivši) Zvezi komunistov (V2233B) in sindikatih (SIND) ter lastništvo avtomobila (AVTO).

Tabela 6: Odvisnost nekaterih kazalcev kvalitete življenja od dolžine migriranja, merjena s Pearsonovim korelacijskim koeficientom

Spremenljivke	Kor.koef.
Velikost kraja	-.04
Izobrazba	
- očetova	-.16
- materina	-.25
- partnerjeva	.28
- anketirančeva	.01
Družbena moč	
- kmetuje	-.09
- vodstveni položaj	.17
- članstvo, funkcija v Zvezi komunistov	.10
v sindikatu	.05
Materialni standard	
- stanovanjski status v stanovanju je	-.13
- centralno ogrevanje	-.03
- telefon	.03
- počitniška hišica	-.07
- avto	.14
- knjige	.04
- gospodinjski aparati	-.02
- glasbeni aparati	.02
- potovanja	-.11
Načini preživljanja prostega časa	
- obiskuje	
koncerte in drugo	-.08
gostilne	-.19
prijatelje, znance	-.06
- bere knjige	
strokovne	.06
leposlovne	-.05
- ustvarja	-.02
- gleda televizijo	.08
- športna rekreacija	-.15

Iz poudarjenih linearnih zvez smemo sklepati na naslednje povezanosti med dolžino posameznikovega migriranja in nekaterimi dimenzijami njegove kvalitete življenja.

Tudi rezultati te analize potrjujejo že zapisano ugotovitev, da je dolžina selitve obratno sorazmerna z višino socialnega izvora (merjenega s stopnjo formalne izobrazbe staršev in njihovim delovnim statusom): višji je socialni izvor, krajše so selitve anketirancev. V isti okvir pa lahko vložimo tudi ugotovitve Lazića (Lazić, 1986) in Sekulića (Sekulić, 1986) o samorekrutaciji višjih izobrazbenih ešalonov, saj se z višanjem socialnega izvora povečujejo posameznikove možnosti za realizacijo aspiracij po socialni promociji v izvornem okolju.

Prav tako ni presenetljiva negativna zveza med dolžino prostorske mobilnosti in kmetovanjem kot načinom zagotavljanja materialnega standarda: selitve, seveda, kmetovanju niso naklonjene, saj je to dejavnost stacioniranih agregacij prebivalcev.

Kljub temu, da prej migrirajo ljudje z nižjim kot pa z višjim socialnim izvorom, so propulzivni ljudje tisti, ki si prej poiščejo (boljše) možnosti življenja in bivanja drugje. V novem okolju iščejo različne promocijske kanale in kanal družbene in politične moči je tisti, do katerega najdejo dostop lažje migranti (regionalni in medregionalni) kot pa nemigranti. Rezultati opravljenih analiz kažejo, da so migranti bolj pogosto na vodilnih in vodstvenih položajih kot nemigranti, in prav tako bolj pogosto člani ali funkcionarji v (bivši) Zvezi komunistov.

Med kazalci materialnega standarda so trije, ki omogočajo sklep o večji povezanosti z migriranjem kot drugi: lastništvo osebnega avtomobila, stanovanjski status in način preživljanja počitnic. Rezultati analize korelacij kažejo, da je lastništvo osebnega avtomobila pozitiven "identifikacijski" znak migranta, medtem ko sta druga dva kazalca negativna "identifikacijska" znaka migrantov. Večja verjetnost je, namreč, da ne živijo v najemnem (družbenem) stanovanju in da preživljajo počitnice doma. Pri teh dveh kazalcih materialnega standarda je migriranje, tako selitev kot priselitev, napovedovalec slabših pogojev v primerjavi z nemigranti.

Med načini preživljanja prostega časa sta posebej vidna dva iz množice izredno šibkih, sicer negativnih povezanosti z dolžino migriranja: obiskovanje gostiln in športna rekreacija. Ne za prvi ne za drugi način preživljanja prostega časa ni mogoče trditi, da sta pozitivna "identifikacijska" znaka selilcev. Po rezultatih analize se zdi, kot da za selilce prostega časa ni - je samo spremljanje televizijskih programov. Celo več, na daljše razdalje se je posameznik selil, manj je verjetno, da bo hodil v gostilne ali pa se ukvarjal s športno rekreacijo. Tako je prosti čas področje kvalitete življenja, kamor migranti ne posegajo.

Po drugih rezultatih analiz iz istega podatkovnega vira je mogoče ugotoviti, da so višje izobrazbene agregacije tiste, ki imajo lažji dostop do bolj ugodnega stanovanjskega statusa (družbenega stanovanja), do višjega materialnega standarda in do bolj razgibanega preživljanja prostega časa (Mandić; Tomić; Sadar Černigoj, vsi v Rus et al, 1988). Po grobi primerjavi bi tako lahko sklenili, da ima migriranje podoben učinek na kvaliteto življenja kot nižja izobrazba: otežuje dostop do promocijskih kanalov, razen v primeru družbene in politične moči. Vendar pa je tovrstni sklep rezultat opazovanja le posameznih, med seboj sicer ločenih povezav. Da bi ga bilo mogoče potrditi ali ovreči, si je koristno ogledati kompozicije spremenljivk v faktorje kot rezultate faktorske analize, ki je bila opravljena na treh ločenih agregacijah anketirancev.

Različni vzorci kvalitete življenja ne/migrantov

Tako kot z rezultati že predstavljenih analiz bomo tudi prek rezultatov faktorske analize poskušali odgovoriti na vprašanje, ali se vzorci kvalitete življenja treh opazovanih podpopulacij anketirancev: nemigrantov, migrantov in imigrantov med seboj razlikujejo.

Iz rangiranih kompozicij spremenljivk v prve faktorje⁶ (Tabela 7.) bomo v nadaljevanju smeli sklepati na socialne slike opazovanih agregacij. Smeli bomo sklepati o tem, s katerimi dimenzijami je mogoče določiti vzorce njihove kvalitete življenja.

Tabela 7: Vzorci prvih faktorjev na podatkih po posameznih podpopulacijah anketirancev (Upoštevane so le tiste faktorske uteži, ki so večje od +/- .15)

Spremenljivke	Nemigranti	Migranti	Imigranti
Velikost kraja	.25	.16	
Izobrazba			
- anketiranec	.21	.67	
- oče	.78		.21
- mati	.60		
- partner	-.35	.17	
Družbena moč			
- kmetuje	-.53		
- vodstveni položaj		.14	
- članstvo/ funkcija			
Zveza komunistov	.27		
Zveza sindikatov			.22
Materialni standard			
- centralno ogrevanje	.25		
- telefon	.21	.41	.19
- stanovanjski status			.21
- počitniška hišica		.63	
- avto	-.48		.38
- gospodinjski aparati			.72
- glasbeni aparati			.55
- knjige	.48	.27	.60
- potovanja	.28	.38	.26
Načini preživljanja prostega časa			
- obiskuje koncerte in drugo		-.16	
- bere knjige			
strokovne		.78	
leposlovne			.71
- ustvarja		.22	.74
- gleda televizijo		.17	
- športna rekreacija	.20	.41	

Iz vseh treh kompozicij spremenljivk v faktorje smemo sklepati, da so različne dimenzije različno pomembne, imajo različno "težo" za opazovane agregacije anketirancev.

Nemigrantovo sliko kvalitete življenja različno pomembno določajo tele razsežnosti:

- zelo pomembno: dimenzija socialnega izvora (izobrazba očeta - IOCE in matere - IMATI), h kateri pa lahko priključimo tudi neketovanje (V168B), saj so ravno

kmetje ena tistih socialnih agregacij, ki se predvsem samorekrutira, in dimenzija materialnega standarda (KNJIGE, AVTO, V217B, V25F, V28),

- manj pomembno: članstvo ali funkcija v (bivši) Zvezi komunistov kot dimenzija družbene moči (V223B), njegova izobrazba (IANK), kraj bivanja (URBAN) in ukvarjanje s športno rekreacijo v prostem času (V21825).

Migrantovo sliko kvalitete življenja različno pomembno uokvirjajo tele razsežnosti:

- zelo pomembno: branje strokovne literature (V21810) kot način preživljanja prostega časa, njegova izobrazba (IANK) in lastništvo počitniške hišice ali prikolice (V213);
- pomembno: ukvarjanje s športno rekreacijo (V21825) in umetniško ustvarjanje (V21822) kot način preživljanja prostega časa ter opremljenost stanovanja s telefonom (V28), preživljanje počitnic na potovanju (V217B) in lastništvo večjega števila knjig (KNJIGE) kot oblike materialnega standarda;
- manj pomembno: partnerjeva izobrazba (IPART), kraj bivanja (URBAN), preživljanje prostega časa ob spremljanju televizijskih programov (V21824) in neobiskovanjem koncertov, gledališč in razstav (V21806) ter zasedanje vodstvenega položaja v delovni hierarhiji kot oblika družbene moči (V173D).

Imigrantovo sliko kvalitete življenja različno pomembno določajo tele razsežnosti:

- zelo pomembno: umetniško ustvarjanje (V21822) in prebiranje leposlovja (V21812) kot način preživljanja prostega časa ter standard opremljenosti gospodinjstva (STANDGSP), lastništvo večjega števila knjig (KNJIGE), glasbenih aparatov (ELEKT) in osebnega avtomobila (AVTO) kot oblik materialnega standarda;
- manj pomembno: preživljanje počitnic na potovanju (V217B), stanovanjski status (STANLAST) in opremljenost stanovanja s telefonom (V28) kot oblike materialnega standarda, članstvo in funkcija v sindikatih (SIND) kot oblika družbene moči in očetova izobrazba (IOCE).

Po grobi oceni rezultatov opravljene analize smemo trditi:

- prvič, socialni izvor je najbolj pomembna dimenzija slike kvalitete življenja nemigrantov, pri migrantih pa se le-ta "skriva" v njihovi izobrazbi. Pri imigrantih pa je ta vpliv komaj zaznaven;
- drugič, bolj kot za socialno sliko nemigrantov so materialni standard in načini preživljanja prostega časa pomembni za socialno sliko migrantov in imigrantov. Med kazalci prvega je stanovanjski status pomemben samo za imigrante;
- tretjič, kazalci družbene moči imajo pri vseh treh agregacijah nizko "težo": članstvo in funkcija v (bivši) Zvezi komunistov za nemigrante, vodstveni položaj v delovni hierarhiji za migrante in članstvo ter funkcija v sindikatih za imigrante;
- četrtič, načini preživljanja prostega časa so izrazito pomembni pri obeh agregacijah migrantov.

Primerjava rezultatov opravljenih statističnih analiz

Faktorji kot rezultat sinhronne operacije vseh v analizo vključenih spremenljivk dopuščajo relativizacijo in potrditev že zapisanih ugotovitev, ki so sledile iz rezultatov prej opravljenih analiz.

Katere ugotovitve so potrjene? Socialni izvor kot najbolj pomembna dimenzija nemigrantove socialne slike je ponovno potrjen. Kaj je relativizirano? Potencialna uporaba delovanja v političnih organizacijah ali vodstvenega položaja v delovni hierarhiji kot

kanala socialne promocije imigrantov je zmanjšana. Po rezultatih opravljene analize smemo sklepati, da so ti (potencialni) viri družbene moči enako malo pomembni za vse tri opazovane agregacije.

Kazalci materialnega standarda so tisti element, ki prevladujoče določa sliko migrantove kvalitete življenja ne glede na dolžino selitve. Rezultati prvih dveh analiz so pokazali, da imajo migranti manj ugoden materialni standard kot nemigranti, da je, pravzaprav, selitev prediktor slabšega standarda. Iz rezultatov factorske analize pa k temu lahko pristavimo ugotovitev, da kazalci materialnega standarda le nimajo osrednjega pomena za splošno socialno podobo tako migrantov kot nemigrantov.

Podobna situacija, vendar v nasprotnem smislu, se ponovi pri analizi tistega dela rezultatov, ki zadevajo kazalce načinov preživljanja prostega časa. Rezultati prvih dveh analiz res napeljujejo k ugotovitvi, da je migriranje prediktor manj razgibanega prostega časa, analiza kompozicije spremenljivk v faktorje pa nas prepričuje o tem, da so ravno ti kazalci med najbolj pomembnimi, med "najtežjimi" sestavnimi deli vzorca migrantove kvalitete življenja.

Kakorkoli, že pred analizo rezultatov je bilo zapisano, da nas ne bo zanimala kvaliteta življenja glede na to, katera agregacija ima česa več in katera česa manj, torej kvantitativna razsežnost, temveč njeni sestavni elementi in njihov pomen.

Sklep

Na začetno vprašanje, ali se vzorci kvalitete življenja različnih migracijskih agregacij v Sloveniji pomembno razlikujejo, je mogoče odgovoriti pritrnilno. Da, razlikujejo se pomembno; črta ločnica pa poteka med nemigranti in migranti ter med kazalci socialnega izvora na eni strani in kazalci materialnega standarda in načinov preživljanja prostega časa na drugi strani. Tako pa je potrjena tudi upravičenost vseskozi živega raziskovalnega interesa za socialni izvor, ki zdaj le obotavljivo kaže na povezanost prostorske in socialne mobilnosti, na zvezo, ki je predvsem v sociologiji migracij skrita v kazalcu "razlogi za selitev". Iskanje (boljše) zaposlitve in pri tem (bolj) ugodnih možnosti za uresničitev aspiracij po socialni promociji pa sta osrednja razloga, čeprav ne enako transparentna za iskanje (boljšega) življenja drugje - zunaj izvirnega okolja.

OPOMBE

- 1 Da bi pospešili svojo socialno (generacijsko) mobilnost, so posamezniki prostorsko mobilni zaradi podjetniških interesov - ko je posameznik zaposlovalec drugih v večjem ali manjšem številu. Ti so prostorsko najmanj mobilni, zaposlujejo se v različnih organizacijskih enotah podjetja oz. korporacije, ko so te prostorsko razpršene in različno pomembne za njegovo vertikalno mobilnost, ali pa se "vzpenjajo" po lestevici svoje profesije. Zato je Savage strategije, ki jih posamezniki pri tem uporabljajo, tipologiziral kot podjetniške, organizacijske in poklicne (Savage, 1988: 560).
- 2 Kako to, da niso bile v 60.letih medregionalne migracije bolj razsežne? Za naše potrebe sta zanimiva dva odgovora: demografski in ekonomski. Demografi to zatišje pripisujejo dejstvu, da so bolj razvite regije lahko zadovoljevale potrebe po delovni sili iz svojih virov - iz kmečkega prebivalstva in naravnega prirastka. Ekonomisti (Kosta Mihailović, n.pr.) pa so odgovorili, da so bolj razvite regije uskladile nižji prirastek prebivalstva s hitrejšo rastjo zaposlovanja. Zakaj pa ugodni ekonomski tokovi v teh regijah niso sprožili tudi medregionalnih migracij? Mihailović ponuja spet dva odgovora; prvega - ekonomskega - je potrebno utemeljiti še s sociološkim. V preučevanju jugoslovanskih migracijskih tokov veljajo 60.leta za obdobje "lebdečega čakanja na migriranje". Odločilno vlogo za to "lebdeče" stanje je imel delež nezaposlenega in nezadostno zaposlenega kmečkega prebivalstva v vseh regijah (kot do tedaj še nepresežena značilnost jugoslovanske industrializacije kot industrializacije ekonomsko zaostale dežele; v le- teh je populacijska preobremenjenost podeželja stalni pojav). Celo več, delež nekmečkega prebivalstva se ni večal zaradi

socialne tranzicije kmečkega prebivalstva v nekmečko, temveč zaradi povečanega naravnega prirastka. S tem pa še ni bil sprožen pritisk delovne sile s populacijsko preobremenjenega podeželja na industrijske centre in delovna mesta (verjetno predvsem zato ne, ker jih industrija še ni odprla). Po drugi strani pa se migracije kažejo kot dvostopenjski pojav, kjer je prva stopnja regionalno migriranje v 50. in v začetku 60.let kot "čakanje v preddverjih centrov" in druga stopnja prehod v meddržavno migriranje sredi 60.let v Zahodno Evropo. S tem pa se število nezaposlenih v Jugoslaviji ni bistveno zmanjšalo, saj se je kontingent zaposlujočih stalno napolnjeval iz povojnega "baby booma" in tranzicije kmečkega prebivalstva v nekmečko (Mežnarič, 1986: 34). Šele s tem premikom se je populacijsko preobremenjeno podeželje začelo pomembno prazniti.

- 3 Do podobnih ugotovitev sta se dokopala tudi Pešec in Tomc v analizi socialne strukture mladih Ljubljčanov (Pešec, Tomc, 1989). Kljub vsemu pa določajo "modalni" tip imigranta v Slovenijo - vsaj v začetku 80.let, ko so bile opravljene raziskave, iz katerih črpa informacije Mežnarič - naslednje določnice: v Slovenijo se je priselil konec 70. ali v začetku 80.let, je delavec "ozkega profila" - priučen, materin jezik je srbohrvaščina, je poročen, z družino v izvornem okolju, vzdržuje običajno več otrok kot Slovenec in najbolj verjetno prihaja iz nerazvite občine v Bosni in Hercegovini (Mežnarič, 1986: 72-74).
- 4 Češki sociolog Petr Mateju uporablja za tovrstno blokiranje celo bolj krut izraz, in sicer "destratifikacija" kot razrušenje načel socialne stratifikacije zaradi delovanja socialističnih regulacijskih mehanizmov, kot so etatizacija privatne lastnine, prividna demokratizacija dostopov v izobraževalni sistem - ta je po eni strani nesorazmerno sposobnostim participantov povečala njihove izobraževalne aspiracije in zato po drugi strani znižala kvaliteto rezultatov izobraževalnega procesa - ter odločilna pomembnost politične kariere za socialno mobilnost (Mateju, 1990).
- 5 Ob ponovnem sklicevanju na češkega sociologa Matejuja (Mateju, 1990) lahko ugotovimo nekaj povsem nasprotnega v češkem primeru. Tu je imel socialni izvor v obdobju vladavine komunistične partije povsem nasprotni učinek: višji je bil, slabši dostop do kanalov socialne promocije je zagotavljal.
- 6 Po uporabljeni metodi faktorjske analize je končni rezultat število faktorjev, enako številu lastnih vrednosti, večjih od 1.00. V analizi rezultatov pa bomo upoštevali le prve faktorje, saj je mogoče iz spremenljivk, ki ga sestavljajo, sklepati na "generalno" sliko opazovane podpopulacije anketirancev.

VIRI

- Allardt, E. (1976), "Dimensions of Welfare in a Comparative Perspective Scandinavian Study". Acta Sociologica, 19
- Erikson, R., Aberg, R., eds. (1986), *Welfare in Transition; Living Conditions in Sweden 1968-1981*. Oxford: Oxford University Press
- Erikson, R. (1989), "Politics and Class Mobility: Does Politics Influence Rates of Social Mobility?". Tipkopic
- German Social Report (1987), *Social Indicators Research*, 19
- Hafner-Fink, M. (1989), *Ideologija in zavest družbenih slojev v Sloveniji*. Ljubljana: Marksistični center ZKS
- Košmelj, B. (1983), *Uvod v multivariatno analizo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta
- Lazić, M. (1986), "Mobilnost i homogenizacija vladajuće klase u SR Hrvatskoj". *Revija za sociologiju*, 16
- Lazić, M. (1987), *U susret zatvorenom društvu?*. Zagreb: Naprijed
- Lazić, M. (1988), "Problem klasne homogenizacije u socijalizmu". V I. Bernik, ur., *Stratifikacijske analize sodobnih družb*. Ljubljana: Sociološko društvo Slovenije
- Mateju, P. (1990), "Stratification System and Economy in the Period of Transition - Economic Aspects of "de-stratification" in the Case of Czechoslovakia". Tipkopic
- Massey, G., Hodson, R., Sekulić, D. (1991), "Politička pripadnost i društvena pokretljivost u socijalističkoj Jugoslaviji". *Sociologija*, 33
- Mežnarič, S. (1986), *Bosanci*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije
- Social Report on Inequality in Sweden; *Distribution of Welfare at the End of the 1970's*. (1983), *Official Statistics of Sweden - National Central Bureau of Statistics*, 22
- Pešec, M., Tomc, G. (1989), "Socialni položaj mladih v Ljubljani". *Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo
- Petz, B. (1985), *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
- Rus, V. et al (1988), *Stratifikacija in kvaliteta življenja*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Inštitut za sociologijo
- Saksida, S. et al (1977), "Društvena stratifikacija i pokretljivost u jugoslovenskom društvu". *Biblioteka "Čovjek i sistem"*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Savage, M. (1988), "The Missing Link? The Relationship between Spatial Mobility and Social Mobility". *The British Journal of Sociology*, 39
- Sekulić, D. (1986), "Socio-profesionalna struktura u Hrvatskoj". *Revija za sociologiju*, 16
- Tomc, G., Pešec, M. (1987), "Družbena enakost in neenakost v Sloveniji". *Družboslovne razprave*, 3